

1 Toetsboek - Schaarste

1 Lees onderstaande tekst en beantwoord dan de vragen

Homo economicus

Economie als wetenschap staat bekend om zijn theoretische modellen, maar het is tegenwoordig ook een experimentele wetenschap die aan de hand van proeven in laboratoria het menselijk handelen observeert en theoretische modellen toetst. In het ‘lab’ blijkt steeds vaker dat het waargenomen gedrag afwijkt van de theoretische voorspellingen. Om die reden worden alternatieve theorieën ontwikkeld, die het waargenomen gedrag beter kunnen voorspellen en daarmee een belangrijke aanvulling vormen op de klassieke economische modellen. De homo-economicus – de alleen naar eigen voordeel strevende mens - blijkt niet altijd een goed model te zijn voor het echte menselijk handelen. Econoom Arthur Schram: ‘Zet een aantal mensen in een laboratorium, geef ze geld mee en een aantal regels om dit aan een van de spelers te geven, af te pakken of bijvoorbeeld een boete op te leggen als iemand zich ‘misdraagt’, en zie: er ontstaat al snel een zekere samenwerking, een groepsproces waarbij het eigenbelang soms opvallend ondergeschikt wordt gemaakt aan het groepsbelang. Je ziet dat bij de deelnemers van dit soort proeven langzaam doordringt, dat het in hun eigen belang kan zijn soms niet teveel het eigenbelang voorop te stellen. Bijvoorbeeld omdat je vaker in een afhankelijke positie bent dan in een positie waarbij je macht uitoefent over anderen.’

(Bron: *Universiteit van Amsterdam*)

- a Wat kenmerkt de ware homo-economicus?
- b Op welke wijze blijkt volgens de UvA dat de mens niet voldoet aan het beeld van een homo-economicus?

Als je een kind laat kiezen tussen een groot en een klein stuk taart, kiest het waarschijnlijk voor het grotere. Dat is kenmerkend voor de homo economicus. Maar als je het kind zelf de taart laat snijden en als laatste laat kiezen ontstaat er een ander soort gedrag.

- c Welk economisch gedrag zal het kind dan vertonen?
- 2 Welk van onderstaande stellingen zal de “homo-economicus” waarschijnlijk direct onderschrijven ?
- a Geld is belangrijk
 - b Sociale zekerheid is belangrijk
 - c Cultuur is belangrijk
 - d Welvaart is belangrijk
 - e Onderwijs is belangrijk
 - f Sport is belangrijk
 - g Ik ben belangrijk

3 Forum buigt zich over watercrisis

Lees het stukje aan het begin van deze paragraaf nog eens.

- a Gebruikt de schrijver het begrip “schaars goed” hier in de economische zin van het woord. Verklaar je antwoord.
- b Leg uit dat water alternatief aanwendbaar is.
- c Gaan we in Nederland economisch met water om?
- d Volgens deskundigen zal het toenemende gebruik van biobrandstoffen het watertekort doen toenemen. Geef een verklaring voor deze stelling.

4 Schaarste is een kenmerk dat je ook binnen het gezin tegen komt.

- a Hoe blijkt dat uit onderstaand artikel “Economische achteruitgang”?

Economische neergang

Behalve hun ouders hebben ook de jongeren last van de economische neergang (recessie). Zo is hun inkomen nauwelijks gestegen in vergelijking met het vorige Scholierenonderzoek. Nu heeft een scholier gemiddeld € 115,- te besteden, twee jaar geleden was dat nog € 113,-. Een inkomensstijging van slechts 1%. Terwijl tussen het Scholierenonderzoek 1999/2000 en het twee jaar geleden verschenen rapport de scholieren nog een inkomensstijging hadden van 20%.

Bron: Nibud 2006

Een gezin heeft behoefte aan goederen. Daarvoor is geld nodig. Om geld te verdienen moet je werken.

- b Op welke wijze kunnen ouders de taken binnen een gezin verdelen?
c Leg uit op welke wijze deze keuze te maken kan hebben met schaarste.

In onze tijd werken veel jongeren vanaf 14 jaar een aantal uren per week.

- d Leg uit dat het gaan werken van jongeren een economische keuze is?
e Verklaar dat voor schoolgaande jeugd tijd een alternatief aanwendbaar economisch goed is.
f Als je een keer blijft zitten en je moet het leerjaar over doen, dan kost je dat uiteindelijk zo'n 30.000 euro. Verklaar deze stelling
g Bedenk nu, met de kennis die je hebt, een definitie van “economische goederen”.

- 5 Als je straks gaat solliciteren heb je ook te maken met een schaarsteaspect, namelijk dat van arbeid. Dit schaarsteaspect kan zelfs een belangrijke bijdrage leveren aan de hoogte van het loon dat je gaat verdienen. Verklaar deze stelling.

- 6 Lees onderstaande tekst

Reistijd steeds minder betrouwbaar

Om op tijd op een afspraak te komen moeten automobilisten een derde optellen bij de gemiddelde reistijd. Reistijdschattingen in spits- en daluren worden steeds onbetrouwbaarder doordat files zich steeds vaker voordoen op onverwachte tijden en plaatsen. Verbreding van het hoofdwegennet en uitbreiding van alternatieve routes via het bestaande wegennet kunnen de reistijden van deur tot deur betrouwbaarder maken.

- a Wat heeft de bovenstaande tekst met schaarste te maken?
b Geef voorbeelden op andere terreinen waar je onderscheidt kunt maken tussen spits- en daluren. Geef daarbij telkens aan waaruit de “schaarste” bestaat.

- 7 Lees onderstaande teksten

Tekst 1 - Praatjes vullen geen wao-gaatjes

Onlangs was het weer volop in het nieuws: er moet nog meer bezuinigd worden, anders komt Nederland onder de Europese norm wat betreft het tekort op de Rijksbegroting. Het CDA reageerde met: op de sociale zekerheid mag niet meer worden gesnoeid.

Tekst 2 - Ruimtebehoeften verschillend

Het gemeentelijke grondgebied is beperkt. Grond is schaars en alternatief aanwendbaar. De ruimtebehoeften ten behoeve van de gebruikers van de grond zijn verschillend en soms tegenstrijdig. Dit vraagt een afweging bij het denken over de ordening, de bestemming en het gebruik van ruimte. Het denken in hoeveelheden van vroeger maakt steeds meer plaats voor kwaliteitsdenken

- a Wat heeft het bericht “Praatjes vullen geen WAO-gaatjes” met schaarste te maken?
- b Over welk economisch goed gaat het in artikel “Ruimtebehoeften verschillend”? Licht je antwoord toe.

8 Kiezen voor je leven

Lees onderstaande tekst en beantwoord dan de vragen.

Kiezen voor je leven

Media-educatie gebruiken als instrument om jongeren bewust te maken van de consequenties van keuzes die ze maken. Dat is het doel van het Equal project Kiezen voor je leven.

Jongeren in de leeftijd van 16-25 jaar moeten veel keuzes maken die van invloed zijn op de wijze waarop de rest van hun leven zal verlopen: de keuze voor een vakkenpakket of beroep, maar bijvoorbeeld ook de keuze van een levenspartner, of de keuze voor kinderen krijgen of een carrière.

In het project Kiezen voor je leven krijgen jongeren de kans om door middel van het maken van een ultrakorte film te laten zien welke keuzes zij maken en op welke gronden zij dat doen. Daarnaast worden in het project enkele programma's gemaakt over jongeren en keuzes maken. Jongeren die aan het project deelnemen, krijgen de kans om mee te werken aan deze programma's, maar ook aan het bouwen en onderhouden van een speciale projectwebsite (EU – Equal project)

- a Leg uit dat het kiezen van een vakkenpakket een economische keuze kan zijn.
- b Leg uit dat de keuze tussen kinderen of een carrière een economische keuze kan zijn.
- c Op welke wijze kun je bij vraag a en b het begrip “schaars” betrekken?

9 Schaarste aan dvd-romspelers

Wie de afgelopen dagen een dvd-romspeler heeft willen kopen, heeft het waarschijnlijk al gemerkt: op dit moment zijn de nieuwste modellen bijna niet meer te krijgen. De reden daarvan is even simpel als aannemelijk: met de invoering van de nieuwe PlayStation 2-spelconsole zorgt Sony voor een stagnatie in de levering van zogenaamde pickups, de slee met de laserdiode van de speler. Ook Sony, zelf een van de weinige producenten van deze belangrijke component voor dvd-spelers, koopt bij de concurrentie in, om de gevraagde eenheden van de spelconsole van de band te kunnen laten rollen.

(uit een krant, 2006)

- a Op welke wijze komt het begrip schaarste in dit stukje aan de orde?
- b Op welke wijze komt het begrip alternatief aanwendbaar in dit stukje aan de orde.

10 Op de bon

Na de bevrijding van Nederland in 1945 heeft nog lang schaarste aan allerlei goederen bestaan, ook aan eerste levensbehoeften. Veel goederen gaan op de bon. De consumenten mogen zelf weten bij welke winkelbedrijven zij hun bonnen besteden. De bedrijven

en hun reclamejongens maken van de nood een deugd en van de schaarste een kans.

- a Wat bedoelen we met de zin “de bedrijven maken van de nood een deugd”?
- b Verklaar waarom deze voedingsbonnen alternatief aanwendbaar zijn.

11 Lees de tekst **De waarde van vrijwilligerswerk**.

De waarde van vrijwilligerswerk

Volgens schattingen werken vrijwilligers in Nederland samen 540 miljoen uur per jaar. De economische waarde van dit werk blijkt nauwelijks onderzocht.

"De economische waarde van vrijwilligerswerk?" De woordvoester van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft geen idee, hoewel haar departement verantwoordelijk is voor de coördinatie van het vrijwilligerswerk. "Het moet een enorm bedrag zijn", verzucht ze.

Ook in Nederland wordt in georganiseerd verband onverplicht en onbetaald heel wat werk verzet ten behoeve van anderen of de samenleving, want zo luidt de officiële definitie van vrijwilligerswerk. Hierbij is vooral dat georganiseerde verband belangrijk, want zonder deze beperking zou iedereen - die wel eens iets voor een ander doet - een vrijwilliger zijn. De mantelzorgers en andere informele helpers die voor hun zieke ouders zorgen of een oogje in het zeil houden bij hun bejaarde burens, en al diegenen die huishoudelijk werk verrichten tellen dus niet mee. Maar ondanks afspraken over de definitie slagen onderzoekers er in steeds weer in andere cijfers te presenteren.

In haar proefschrift "The Economics of Unpaid Work" uit 1996 gaat de inmiddels overleden econoom Marga Bruyn-Hundt in op verschillende methoden om de economische waarde van onbetaald werk te berekenen. Dat kan bijvoorbeeld via de opportunity-costs-methode, die uitgaat van het inkomen dat de vrijwilliger mist door gratis te werken in plaats van betaald. Voor het bepalen van de waarde van huishoudelijk werk en daar was het Bruyn-Hundt om begonnen kan dit een goede manier zijn, maar voor vrijwilligerswerk is deze berekeningswijze minder geschikt. Vrijwilligers zijn immers heel vaak mensen die hun pro Deo-werk verrichten naast een gewone baan.

(NRC, W. van Hoeflaken)

- a Wat verstaan we onder mantelzorgers?
 - b Wordt het werk van mantelzorgers onder de officiële definitie van vrijwilligerswerk verstaan? Verklaar je antwoord.
 - c Wat zijn opportunity costs?
- 12** Een nieuw instrument in de bestrijding van de milieuvervuiling vormen de zogenaamde emissierechten. De overheid geeft of verkoopt de rechten om een bepaalde hoeveelheid vervuiling te produceren. De kosten van de deze rechten kunnen bedrijven dan verwerken in de verkoopprijs. Met de opbrengst van de rechten kan de overheid maatregelen nemen om de de vervuiling te bestrijden. Als bedrijven meer vervuilen kunnen zij emissierechten van andere bedrijven kopen, die deze niet allemaal nodig hebben.
- a Leg uit dat aan het weggeven van emissierechten “opportunity costs” zijn verbonden.
 - b Hoe kan dit verhandelen van emissierechten bijdragen aan een schoner milieu?

- 13 Tegen welk loon moet je de uren huishoudelijke arbeid waarderen. In welvaartsberekeningen maakt men vaak een keuze uit: 1) minimumuurloon, 2) het uurloon van huishoudelijk personeel of gezinsverzorgsters, 3) het uurloon van mensen die beroepsmatig onderdelen van de huishoudelijke productie verzorgen zoals koks of personeel van een wasserij, 4) het uurloon dat men gemiddeld verdient en tenslotte 5) het uurloon dat de man of vrouw die het huishoudelijk werk doet, mist door thuis te blijven.

Deze laatste methode is veel gebruikt door economen in het kader van vergelijkende welvaartsberekeningen. Bij de opportunity costs methode wordt het netto uurloon van het laatste uur dat gewerkt is als maatstaf genomen.

- a Zelf huishoudelijk werk doen bespaart je een huishoudelijke hulp. Toch “kost” dit jou geld, de zogenaamde opportunity costs. Leg deze stelling uit.
- b Op welke wijze zou jij hier de opportunity costs kunnen berekenen?
- c Toch zijn er mensen die het huishoudelijke werk tegen betaling laten doen en zelf ander betaald werk verrichten. Leg uit wanneer dit een verstandige economische keuze is en wanneer niet.

- 14 Lees onderstaande tekst en beantwoord daarna de vragen

Op de camping (van Eric van Damme)

Op de campings in Europa rukken de schotelantennes op. Veel mensen kunnen blijkbaar geen dag zonder TV. Ze zitten voor het kastje en nemen geen deel aan sociale activiteiten. Het is hun vrije keuze. Klaarblijkelijk hebben ze niets beters te doen. Maakt TV kijken gelukkig?

Twee tijdvreter zijn werken en slapen. Beide kosten ongeveer 8 uur per dag. We worden ertoe gedwongen, we kunnen niet zonder rust en geld. Voor velen is TV kijken nummer drie op de lijst. Een kwart van de Nederlanders kijkt minstens drie uur per dag. Vrijwillig. Elk jaar worden in heel Europa ongeveer 40.000 mensen ondervraagd over hoe het er met hen voorstaat. Een belangrijke vraag is hoe tevreden men met het leven is. Wij Nederlanders zijn best tevreden en geven ons leven een dikke 7,5. Een andere vraag is hoeveel TV men kijkt. Wat blijkt? Mensen die meer TV kijken zijn minder tevreden.

Als men TV kijkt, kan men weinig andere dingen doen. Economen spreken in zo'n geval van opofferingskosten. Voor sommige groepen, bejaarden en werklozen, zijn de opofferingskosten laag. Zij kunnen met hun tijd niet veel beters doen. Voor anderen, jeugdigen en mensen met hoge inkomens, zijn de opofferingskosten juist heel hoog. Bejaarden die veel TV kijken blijken niet ongelukkiger te zijn dan anderen. Voor mensen met hoge opofferingskosten geldt dat echter wel.

Mensen zijn kennelijk toch niet zo goed in staat om te kiezen wat goed voor hen is. Een TV is zo aangezet en levert, na wat zappen, onmiddellijk behoeftebevrediging. Mensen zijn slecht in staat een goede afweging tussen het nu en de toekomst te maken. We onderschatten de lange termijn en kijken daarom meer TV dan goed voor ons is. De "kosten" kunnen al de volgende dag zichtbaar zijn. Als we niet uitgeslagen zijn, krijgen we op het werk problemen.

(Bron: Algemeen Dagblad)

- a Eric vraagt zich aan het einde van alinea 1 zich af of TV kijken gelukkig maakt. In zijn tekst geeft hij zelf al een antwoord op deze vraag. Wat is dat antwoord?
- b Wat zijn de door Eric genoemde opofferingskosten voor TV kijken?
- c Leg met behulp van dit begrip uit waarom oude mensen die veel TV kijken niet ongelukkiger zijn dan oude mensen die weinig TV kijken, terwijl dit bij jonge mensen wel het geval is.
- d Als jij veel TV kijkt heeft dat volgens Eric niet alleen gevolgen voor jou, maar ook voor anderen. Leg zijn standpunt uit.

- 15 Claire heeft een andere baan en verdient nu € 280 beschikbaar (I). Ze woont thuis en alles wordt voor haar betaald. Zij kan haar geld, dat zij met werken heeft verdiend, uitgeven aan kleren (Y) of aan uitgaan (X). Uitgaan kost per keer € 20 (Px) en het shoppen kost gemiddeld € 40 per keer (Py). Stel dat Claire al haar geld uitgeeft aan deze twee zaken. Dan zijn de volgende combinaties voor haar haalbaar (tabel 1.1).
- a Bepaal de functie van de budgetlijn van Claire. Teken deze budgetlijn schetsmatig in een grafiek.
- b Bepaal de functie van de budgetlijn van Claire als de kosten van shoppen stijgen naar € 60 per keer. Teken ook deze nieuwe budgetlijn in de grafiek.
- 16 Lees onderstaande tekst en beantwoord dan de vragen

Hoe meer zakgeld, hoe groter schulden

Door RIK SNEIJDER Jongeren blijken zich nogal eens in de schulden te steken. En opmerkelijk genoeg, zo constateert onderzoekster Nienke Terpstra, hoe meer zakgeld hoe groter de schulden. Kinderen moeten daarom financieel worden opgevoed, adviseert de GGD Hollands Midden gemeenten, scholen en vooral ouders.

Terpstra heeft de afgelopen maanden de achtergronden van mensen met schulden onderzocht en beschreven in het rapport 'Schulden; wie heeft ze (niet)'. De studie is bedoeld voor gemeenten, hulpverleners en woningbouwverenigingen.

Deze instanties hebben regelmatig contact met mensen met schulden. Met de gegevens uit het onderzoek weten ze nog beter welke groepen extra risico lopen op schulden.

De kans op schulden neemt toe naarmate de jeugd ouder wordt. Ze ontdekken de genotsmiddelen, pakken een biertje en lopen een gokhal binnen. „Daarom heb ik bij de analyse van de cijfers ook steeds rekening gehouden met de leeftijd en het geslacht,“ zegt de onderzoekster.

Jongens en meisjes hebben even vaak schulden, maar als rekening wordt gehouden met andere risicofactoren is de kans op schulden bij meisjes kleiner dan bij jongens.

Terpstra ziet globaal vier risico's: 1) een financieel tekort neemt vaak toe met de leeftijd, 2) de hoeveelheid zak-, klee-, of reisgeld per maand, 3) de geestelijke gezondheid en 4) al dan niet verslavende gewoonten zoals roken, alcohol, drugs en gokken.

Zij adviseert om op scholen, ook op de basisscholen, meer aandacht te besteden aan leren omgaan met geld en voorlichting aan ouders over financiële opvoeding te stimuleren.

(Bron Algemeen Dagblad 2008)

- a Hoe meer zakgeld des te groter de schulden. Geld uitgeven is blijkaar verslavend. Leg deze stelling uit.

- b** Welke vier risicofactoren voor het krijgen van schulden noemt Nienke Terpstra in het artikel “hoe meer zakgeld, des te groter de schulden”
- c** Geef een korte toelichting bij elk van deze vier factoren.
- d** In het artikel “lenen kost geld” waarschuwt Erica Verdegaal tegen het lenen van geld. Wat is haar belangrijkste argument daarbij?

- 17** Kapitein Haak is met zijn schip gestrand op een klein eiland. Hij moet voor het vervolg van zijn reis proviand inslaan. De bewoners van dat eiland produceren alleen maar beschuit en melkpoeder. Zoet water is vrij verkrijgbaar. Veel keuze heeft hij dus niet. Beschuit kost € 2 per rol en melkpoeder kost € 4 per pak. Kapitein Haak heeft de beschikking over € 100.
- Er is een aantal combinaties, dat de kapitein een zelfde gewenste behoeftevervulling geeft. Deze staan in onderstaande tabel vermeld.

Combinaties	Rollen beschuit	Pakken melkpoeder
1	50	4
2	35	6
3	25	8
4	20	10
5	15	14
6	10	20

- a** Bereken voor alle combinaties de kosten voor kapitein Haak (het geld dat hij moet opofferen
- b** Bepaal de budgetlijn en teken deze in een grafiek.
- c** Geef ook de punten aan die voor Haak een zelfde behoefte bevrediging geven en verbind deze punten (indifferentiecurve)
- d** Welke combinatie zal de kapitein kopen, indien hij zijn geld zo economisch (efficiënt) mogelijk besteedt.
- e** Bepaal in onderstaande situatie de budgetlijn en leg uit wat er met de budgetlijn gebeurt als:
 - het inkomen van kapitein haak toeneemt tot 140,
 - de prijs van een pak melkpoeder stijgt tot € 5,
 - de prijs van een rol beschuit stijgt tot € 3.

18 **Schaarste**

De economie, zeker in de westerse geïndustrialiseerde landen, heeft als uitgangspunt de bevrediging van menselijke behoeften met **schaarse** middelen. Dit uitgangspunt berust op een beperkt beeld van de werkelijkheid, dat van nature hoort bij een weinig ontwikkeld bewustzijn. Wanneer dit beperkte beeld het economisch handelen stuurt wordt ze een zichzelf bevestigend geloof. Het leidt tot een economie van het ‘niet-genoege’. Men heeft de instelling: ‘Er is niet genoeg voor iedereen, ik moet de anderen en de natuur bevechten en beroven, anders kan ik me niet handhaven.’ Dit is het denken dat aanleiding geeft tot ongebreideld winstbejag, moordende concurrentie, uitbuiting van de natuur en ontmenselijking van de mens. Alle onevenwichtige, dubieuze en criminele economische praktijken zijn uiteindelijk terug te voeren op dit denken. De oorzaak van alle onevenwichten in de economie is derhalve onvolledig ontwikkeld menselijk bewustzijn.

De auteur van dit stukje heeft moeite met het uitgangspunt van de economische theorie.

- a** Leg uit wat dit economische uitgangspunt inhoudt?
- b** Verklaar wat economen bedoelen met schaarse middelen (goederen).

- c Waaruit blijkt dat de auteur dit uitgangspunt graag verbreed wil zien?
- d Waarom wil hij dit uitgangspunt graag veranderen?

19 Schaarste in gezondheidszorg

Ziektelast belangrijk criterium bij verdeling van schaarste in gezondheidszorg

Bij het verdelen van middelen in de gezondheidszorg wordt vaak gekeken naar rechtvaardigheid en doelmatigheid. De doelmatigheidseis botst nogal eens met opvattingen over rechtvaardigheid. Dit constateert Elly Stolk, die op 2 september 2005 promoveert aan de Erasmus Universiteit Rotterdam op het proefschrift *Rechtvaardigheid en doelmatigheid in de gezondheidszorg: Hoe ontstaat de juiste balans?*

De promovenda gaat in op de vraag welke verdeling in de zorg rechtvaardig is. Uit het onderzoek blijkt dat solidariteit met zieken een relatief begrip is. Het solidariteitsgevoel met zieken neemt toe naarmate de ziekte ernstiger is. Gezondheidswinsten voor deze groep mogen dus navenant meer kosten. Een rechtvaardige verdeling van middelen houdt daarom behalve met doelmatigheid ook rekening met verschillen in ziektelast, hetgeen in de huidige beleidsmodellen nog niet gebeurt. Stolk heeft een aangepaste methode ontwikkeld om te bepalen welke zorg we wel en niet uit belasting- en premiebetalingen moeten vergoeden, waarin we rekening houden met zowel doelmatigheid als ziektelast. Het model stelt minder strenge eisen aan doelmatigheid naarmate de ziekte ernstiger is, en omgekeerd. Hoe dit systeem uitpakt illustreert zij aan de hand van tien aandoeningen en interventies, waarvoor zowel doelmatigheid als ziektelast bepaald zijn. Verschillen in ziektelast verklaren waarom een doelmatig medicijn als Viagra niet vergoed wordt, en een minder doelmatige interventie als chemotherapie wel.

- a Als je dit stuk met een economische bril leest, gaat de gezondheidszorg dan efficiënt met de schaarse middelen om? Verklaar je antwoord.
- b Leg uit op welke wijze de “solidariteit met zieken” de kosten van de gezondheidszorg verhoogt.
- c Leg uit wat bedoeld wordt met de laatste zin: Verschillen in ziektelast verklaren Als chemotherapie wel?”
- d Jij schrijft in 100 woorden een kort betoog waarom jij vindt dat de financiering van de gezondheidszorg wel of niet moet veranderen.

20 Voedselschaarste in oorlogstijd (TB)

Tot de bekende beelden uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog behoren die van mensen in rijen wachtend bij winkels of voedseluitdeelpunten. Er heerste schaarste en er heerste honger. Wat dat betreft is er nog niets veranderd. Ook vandaag komen we dat soort beelden tegen in de krant of op televisie. Want waar oorlog gevoerd wordt, duikt vandaag of morgen het tekort aan eten op. Voor oorlogsvoering is geld nodig dat niet besteed kan worden aan andere doeleinden. Oorlogsvoering staat ook de productie van eten en het vervoer ervan in de weg. En oorlog verandert vruchtbaar land in een slagveld. Vandaar de wachtende rijen: zolang er een rij is, is er hoop op het verkrijgen van eten, ook al is het weinig.

- a De schrijver noemt in het stukje vier redenen waarom schaarste aan noodzakelijke goederen als voedsel ontstaat. Noem ze alle vier,
- b Het geven van noodhulp aan landen in oorlogssituaties brengt hoge transactiekosten met zich mee. Geef daarvan voorbeelden.

21 Isabella waar ben je? (TB)

De sterk toenemende belangstelling voor kamperen werkt blijkbaar ook door in de behoefte van de kampeerders aan meer overdekte ruimte. De grootste gespecialiseerde fabriek van voortenten

in Europa, Isabella in Vejle, Denemarken, heeft daardoor gemerkt dat er een verrassend grote vraag is naar de nieuwe megavoortent van de fabriek, de Forum. Gevolg daarvan zijn lange levertijden.

- a Welke oorzaak kun je hier noemen voor de schaarste van deze voortent van Isabella.
- b Leg uit dat dit te maken kan hebben met de afname van de economische groei.
- c Isabella doet er nu langer over om de tenten te leveren. Als Isabella direct het prijsmechanisme had laten werken, dan waren deze levertijden niet nodig geweest. Verklaar deze stelling

22 Ik lees graag (TB)

Op de bovenste plank van je boekenkast had jij het boek destijds gezet. Daar stond je *shortlist*; de boeken die je nu echt binnenkort eens moest gaan lezen. Je had een zinnetje uit je hoofd geleerd voor als mensen je vroegen waarom je toch in hemelsnaam zó veel boeken kocht dat je ze nooit allemaal kon lezen. “Ik heb graag te alle tijden meer boeken in huis dan ik lezen kan.” De waarheid was dat boeken geen schaars product waren en behoorden te zijn. Jij genoot van de overvloed, van de aanblik van die bont bijeengepakte boekruggen – warrig, niet geordend.

- a De hoofdpersoon leest graag en daarom zijn boeken voor hem niet schaars. Ben je het met deze stelling eens? Licht je antwoord toe.
 - b De gedachte van de hoofdpersoon heeft wel iets weg van het landbouwbeleid van de Europese Gemeenschap in de jaren na WO-II. Probeer daar een verklaring voor te geven.
- 23 Ruud houdt van voetbal. Het is zijn lust en leven. Maar als Ruud voetbalt kan hij geen tijd aan zijn schoolwerk besteden en ook niet wat bijverdienen met een baantje. Om toch aan geld te komen, want uitgaan in het weekeinde stelt hij ook op prijs, vult hij op zaterdag en twee avonden in de week vakken bij Albert Heyn. Waar zijn ouders al bang voor waren gebeurt. Ruud moet havo-4 overdoen. Zijn leraar economie legt hem uit dat het dan een jaar langer duurt voordat hij uiteindelijk kan gaan werken. Met zijn geplande HBO-opleiding commerciële economie zou Ruud tot zijn 65^e jaar gemiddeld jaarlijks zo'n € 28.000 kunnen verdienen.
- a Leg uit op welke wijze het begrip economische begrip schaarste in het leven van Ruud een rol speelt.
 - b Wat zijn de opofferingskosten van de keuze die Ruud heeft gemaakt?
- 24 Claire heeft maandelijks € 200 beschikbaar. Ze woont thuis en alles wordt voor haar betaald. Zij kan haar geld, dat zij met werken heeft verdiend, uitgeven aan kleren of aan uitgaan. Uitgaan kost per keer € 20 en het shoppen kost gemiddeld € 60 per keer. Stel dat Claire al haar geld uitgeeft aan deze twee zaken.
- a Komt in deze situatie schaarste in economische zin voor? Motiveer je antwoord
 - b Hoeveel bedragen in bovenstaande situatie de opofferingskosten van 1 keer shoppen?

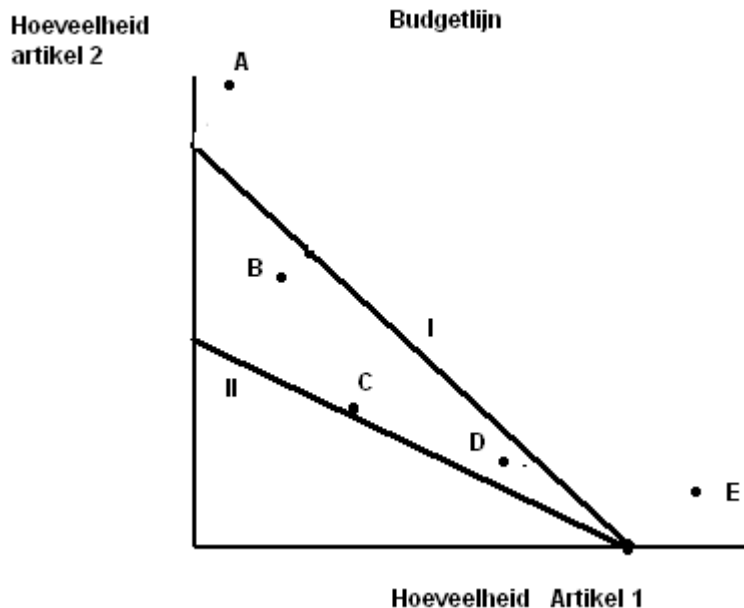
- 25 In Niemandland zijn maar twee voedingsproducten te koop: cola en hamburgers. Een cola kost € 1,50 per fles en een hamburger kost € 2,50. Een werknemer heeft wekelijks € 150 te besteden.
- Maak een tabel van een aantal productcombinaties, dat de werknemer wekelijks met zijn inkomen kan aanschaffen.
 - Teken de budgetlijn in een grafiek. Plaats het aantal flessen cola langs de y-as en het aantal hamburgers langs de x-as.
 - Bepaal de vergelijking van de budgetlijn

In onderstaande tabel staan een aantal productcombinaties, die de werknemer hetzelfde nut opleveren.

Combinatie	Flessen cola	Hamburgers
1	100	10
2	60	20
3	30	30
4	20	40
5	10	80

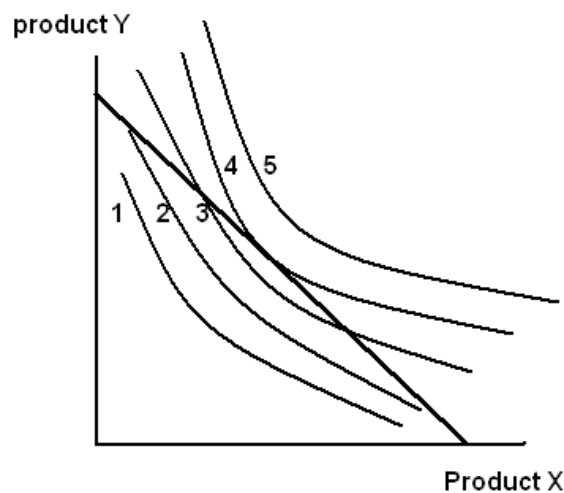
- Teken een vloeiende lijn (indifferentiecurve) die deze combinaties met elkaar verbindt.
- Welke productcombinatie zal de werknemer wekelijks consumeren? Licht je antwoord toe.
- Hoe verandert de budgetlijn als het wekelijks inkomen stijgt naar € 180 euro?
- Hoe verandert de budgetlijn als de prijs van een fles cola stijgt naar € 2.

- 26 Je ziet hieronder de budgetlijn (I) getekend voor de prijsverandering van één van beide goederen en de budgetlijn (II) na de prijsverandering.

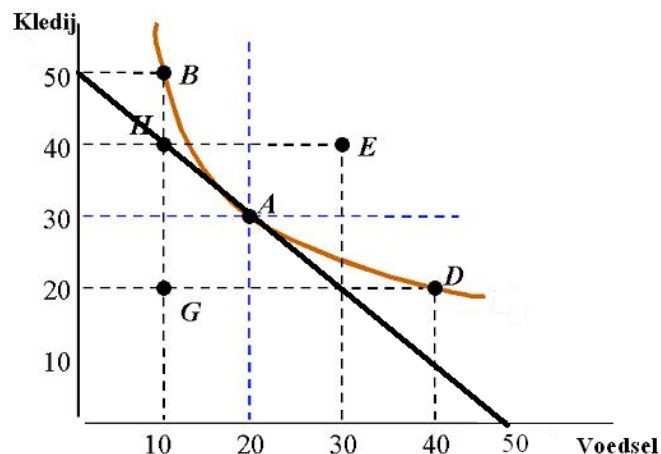

- Wat geeft een budgetlijn weer?
 - Welke van de 5 getekende productcombinaties (A t/m E), die eenzelfde nut opleveren, kiest de homo-economicus. Motiveer je antwoord.
 - Hoe verschuift de budgetlijn als het inkomen stijgt? Licht je antwoord toe.
 - Welk artikel is in prijs veranderd. Geef tevens gemotiveerd aan of dat in prijs is gedaald of gestegen.
- 27 Niet alleen personen hebben te maken met een budgetlijn. Ook bedrijven en de overheid kennen dit begrip. Stel dat een overheid 40 miljard euro beschikbaar heeft voor onderwijs en gezondheidszorg, dan moet ook zij een keuze maken over de verdeling van dit bedrag over beide soorten uitgaven.

- a Leg uit op welke wijze de budgetlijn verandert als leerkrachten en zorgpersoneel hogere lonen krijgen.
 - b Stel dat de overheid een belastingtegenvaller heeft van drie miljard euro. Heeft dit invloed op de budgetlijn? Licht je antwoord toe.
 - c Zou investeren in nieuwe wegen (infrastructuur in het algemeen) invloed kunnen hebben op de toekomstige budgetlijn? Verklaar je antwoord.
- 28 In theorie zijn er oneindig veel indifferentiecurven mogelijk. In onderstaande figuur staan er vijf getekend. Zij behoren bij vijf verschillende economisch rationeel handelende mensen, die elk een gelijk inkomen hebben. Zij willen elk hun consumptiebehoefte bevredigen. Beantwoord de onderstaande vragen telkens met een korte toelichting.

- a Wie van de vijf mensen (1 t/m 5) heeft de laagste consumptiebehoefte?
 - b Wie van de vijf mensen kan het meest sparen?
 - c Wie van de vijf mensen consumeert het meeste?
 - d Wie van de vijf mensen raakt in de toekomst koopkracht kwijt, vanwege de huidige consumptie.
 - e Neem de figuur over en laat zien hoeveel van beide goederen de vijf verschillende mensen consumeren.
- 29 Een consument moet kiezen tussen kleding en voedsel. Voor beide categorieën samen heeft deze 1.000 euro beschikbaar. Een eenheid kleding kost 20 euro evenals een eenheid voedsel. In onderstaande figuur staan voor deze consument diens budgetlijn en indifferentiecurve getekend.

- a Bepaald de vergelijking van de budgetlijn. Gebruik voor kledij de letter Y en voor voedsel de letter X.
 - b Welke combinatie goederen kiest de consument.
 - c De consument realiseert zich dat een auto wel gemakkelijk is, maar dat hij deze nog niet kan aanschaffen. Hij moet sparen. Daartoe verandert hij zijn consumptiepatroon. Hij blijft wel in *gelijke mate* behoefte houden aan kleding en voedsel Hij blijft economisch handelen. Neem de figuur over en teken een mogelijke nieuwe indifferentiecurve. Deze moet lopen door één van de getekende punten.
 - d Een collega met een gelijk salaris stelt hogere consumptie-eisen. Zijn indifferentiecurve loopt door punt E. Ook de collega wil graag in de toekomst een auto aanschaffen en moet daar ook voor lenen. Leg uit dat de collega daar in de toekomst een probleem mee kan krijgen.
- 30** Antwoord met *juist* of *onjuist* op de onderstaande beweringen. Geef telkens een korte verklaring bij je antwoord, indien mogelijk geïllustreerd met een grafiek.
- a Een evenwijdige verschuiving van de budgetlijn naar rechts kan, ceteris paribus, het gevolg zijn van een daling van het inkomen.
 - b Hans consumeert slechts twee goederen : brood en wijn. Wanneer we in een figuur met op de verticale as de hoeveelheid brood, een stijging van de prijs van wijn voorstellen, dan snijdt de nieuwe budgetlijn de y-as in een lager punt.
 - c Tessa consumeert slechts twee goederen. Wanneer beide goederen in prijs dalen bij een constant inkomen, dan moet de budgetrechte evenwijdig naar rechts verschuiven.
 - d Frank consumeert twee goederen : rijst en hamburgers. Wanneer we in een figuur met op de verticale as de hoeveelheid rijst, een stijging van de prijs van rijst voorstellen, dan kantelt de budgetlijn naar links en gaat door een lager punt op de y-as.
 - e Een consument verbruikt twee goederen : goed 1 en goed 2. In een figuur wordt goed 1 afgebeeld op de verticale as. De waarde van de helling van de budgetrechte is in dat geval gelijk aan $-\frac{p_1}{p_2}$

Meerkeuze vragen

1

Stelling 1: De directeur van een grote multinational is een goed voorbeeld van een homo economicus.

Stelling 2: Een homo economicus probeert zo goed mogelijk met de schaarste om te gaan.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

2

Stelling 1: Vrije tijd kan nooit een schaars goed zijn

Stelling 2: Drinkwater uit de kraan is heel goedkoop en daarom niet schaars

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

3

Welke uitspraak is juist?

- a. Eenvoudige mensen hebben meestal minder behoeften dan rijke mensen.
- b. Rijke mensen hebben vaak meer middelen dan arme mensen.
- c. De behoeften van mensen kunnen niet veranderen door andere mensen.
- d. Door economische groei zal de schaarste verdwijnen.

4

Welke uitspraak sluit het meest aan bij economisch handelen?

- a. Met de gegeven middelen een bepaald doel bereiken.
- b. Een bepaald doel bereiken met zoveel mogelijk middelen
- c. Zo veel mogelijk doelen bereiken met zoveel mogelijk middelen.
- d. Een bepaald doel bereiken met zo weinig mogelijk middelen

5

Uitspraak 1: Economische groei is een toename van de middelen, waardoor wij meer behoeften kunnen vervullen.

Uitspraak 2: Schaarse goederen zijn alternatief aanwendbaar.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

6

Stelling 1: Alternatief aanwendbaar wil zeggen dat iets altijd maar één keer gebruikt kan worden.

Stelling 2: Economische beslissingen zijn keuzevraagstukken

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

7

Stelling 1: Vrije tijd heeft niets met opofferingskosten te maken.

Stelling 2: Rijke mensen hebben geen schaarste probleem

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

8

Stelling 1: Het aanhouden van lage voorraden heeft geen opofferingskosten

Stelling 2: Ook vrijwilligers moeten rekening houden met opofferingskosten

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

9

Stelling 1: Mensen die geen reisverzekering afsluiten doen dit omdat ze geen goede homo economicus zijn.

Stelling 2: Naarmate mensen meer behoeften vervullen worden ze gelukkiger.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

10

Stelling 1: Het verminderen van de service door een bedrijf verlaagt de kosten

Stelling 2: Het verminderen van de service door een bedrijf heeft geen opportunity costs.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

11

Stelling 1: Als je zakgeld toeneemt verschuift je budget lijn naar links

Stelling 2: Als alle goederen goedkoper worden verschuift de budgetlijn naar rechts

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

12

Stelling 1: Een punt aan de linkerkant van de budget lijn geeft aan dat je niet al je inkomen uitgeeft.

Stelling 2: Als één van de twee producten van een gegeven budgetlijn goedkoper wordt, verschuift de budgetlijn evenwijdig naar rechts.

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

13

Stelling 1: Op de budgetlijn wordt het hele budget uitgegeven

Stelling 2: Een consument hecht aan alle punten op de budgetlijn evenveel waarde

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

14

Stelling 1: Door geld te lenen dalen je bestedingsmogelijkheden in het heden

Stelling 2: Een overheid die nu extra geld leent, moet in de toekomst meer belasting heffen

- a. stelling 1 is juist, stelling 2 is niet juist
- b. stelling 1 is onjuist, stelling 2 is juist
- c. beide stellingen zijn juist
- d. beide stellingen zijn onjuist

15

Een cd kost € 12 en een Big mak menu 60% minder. Welke combinatie is wel mogelijk als je € 50 te besteden hebt.

- a 1 cd en 8 Big maks
- b 2 cd's en 4 Big maks
- c 3 cd's en 5 Big maks
- d 0 cd 's en 12 Big maks